

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 347.998.72

DOI <https://doi.org/10.15421/391952>

Котвяковський Ю. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правосуддя
Сумського національного аграрного університету

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ ТА ПІДГОТОВКИ ЇХ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

CERTAIN ASPECTS OF COMMENCING APPELLATE PROCEEDINGS AGAINST THE DECISIONS OF ARBITRATION COURTS AND PREPARING THEM FOR TRIAL

У статті на основі аналізу норм Цивільного процесуального кодексу України, що регулюють провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, та позицій науковців з даного питання, досліджується порядок відкриття провадження у справах відповідної категорії і підготовки їх до судового розгляду. Автором обґрунтовується, що відкриття провадження у справах про оскарження рішень третейських судів доцільно розглядати як окрему стадію цивільного судочинства, якій притаманні конкретна процесуальна мета, структура та чітко визначені законом часові межі.

Звертається увага на необґрунтованість відмови у відкритті провадження у справі в разі оскарження третейського рішення з підстав, не передбачених законом. У цій частині наголошується, що вирішення питання про наявність або відсутність підстав для скасування рішення третейського суду, згідно з ч. 3 ст. 457 ЦПК України, здійснюється під час розгляду справи в судовому засіданні. Таким чином, відмовляючи у відкритті провадження на підставі ч. 8 ст. 454 ЦПК України, суд фактично приймає рішення по суті заявлених вимог поза стадією судового розгляду. У зв'язку із вказаним пропонується уточнення норми ч. 8 ст. 454 ЦПК України.

Розглядаючи порядок підготовки до розгляду справ про оскарження рішень третейських судів, автором акцентується увага на прогресивному характері положень ст. 456 ЦПК України, що встановлює право компетентного суду за власною ініціативою запитати у третейського суду необхідні матеріали справи, що стосуються підстав для скасування третейського рішення. Реалізація такого підходу створює умови для подальшого об'єктивного розгляду справи судом.

Поряд із тим визначення у чинній редакції ЦПК України розгляду справ про оскарження рішень третейських судів у порядку спрощеного провадження, на думку автора, обмежує можливості сторін для компромісного вирішення спору. Акцентується увага на доцільності подальшого вдосконалення законодавства в частині розширення можливостей сторін для реалізації примирних процедур, на стадії підготовки справ до розгляду.

Ключові слова: третейський суд, оскарження рішень третейських судів, відкриття провадження у справі, підготовка справи до розгляду, мирова угода.

On the basis of the analysis of the rules of the Code of Civil Procedure of Ukraine governing proceedings on appeals against decisions of arbitration courts, and taking into account scholars' points of view on this issue, the article investigates the procedure for commencing proceedings in cases of the relevant category and preparing them for judicial review. The author argues that it is advisable to consider commencement of appellate proceedings against the decisions of arbitration courts as a separate stage of civil proceedings that has a specific procedural purpose, structure and deadlines clearly defined by the law.

Attention is drawn to the unreasonable refusal to commence proceedings in the event of an appeal against a decision made by an arbitration court on the grounds not provided for by the law. In this part, it is noted that the decision on the presence or absence of the grounds for setting aside an award made by the arbitration court, according to Part 3 of Article 457 of the Code of Civil Procedure of Ukraine, is taken when considering the case in court. Thus, refusing to commence proceedings on the basis of Part 8 of Article 454 of the Code of Civil Procedure of Ukraine, the court actually makes a decision on the substance out of court. With respect to the above-mentioned, it is suggested to specify the rules of Part 8 of Article 454 of the Code of Civil Procedure of Ukraine.

Considering the procedure for preparation of cases on appeals against decisions of arbitration courts, the author focuses his attention on the progressive nature of the provisions of Article 456 of the Code of Civil Procedure of Ukraine. It establishes the right of a competent court on its own initiative to ask the arbitration court for the necessary case materials concerning the grounds for setting aside the arbitral award. The implementation of this approach creates the conditions for further fair trial.

At the same time, the consideration of cases on appeals against the decisions of arbitration courts in the order of simplified procedure according to the current version of the Code of Civil Procedure of Ukraine, in the author's opinion, limits the parties' possibilities for a compromise solution to the dispute. Emphasis is placed on the reasoning of further improving the legislation in terms of empowering the parties to conciliate procedures, at the stage of preparation of cases for trial.

Key words: arbitration court, appeals against decisions of arbitration courts, commencing proceedings, preparation of a case for trial, conciliation agreement.

Постановка проблеми. Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів є особливим видом провадження, що спрямоване на реалізацію контрольної функції з боку компетентних

державних судів по відношенню до третейського судочинства. З огляду на вказане для нього характерна низка особливостей, які не отримали належного висвітлення у вітчизняній процесуальній науці.

Цим зумовлено необхідність дослідження вказаного виду провадження на всіх його стадіях, виявлення проблемних аспектів та розроблення рекомендацій щодо подальшого вдосконалення процесуального законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання відкриття провадження у справі були предметом наукових досліджень низки вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: Н.Л. Бондаренко-Зелінської, Т.І. Дузінкевича, В.Ф. Борисової, С.Ю. Баранова, Е.П. Войтович, Г.М. Москалевич, Н.Й. Івуть, В.Г. Тихині, А.В. Чекмарьової. Питання третейського судочинства досліджувались у працях Ю.Д. Притики, С.О. Юлдашева, В.В. Комарова, М.П. Курила, М.М. Ясинка, І.О. Бута, О.Ю. Скворцова, О.М. Циганової, С.А. Курочкіна, О.І. Зайцева та інших.

Метою статті є дослідження стадії відкриття провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та підготовки їх до розгляду, виявлення проблемних аспектів та формулювання на цій основі пропозицій, спрямованих на подальше вдосконалення законодавства.

Виклад основного матеріалу. Переважна більшість вчених-процесуалістів розглядають відкриття провадження в цивільному судочинстві як одну з його стадій. Зокрема, Т.І. Дузінкевич є прихильником позиції, згідно з якою відкриття провадження в цивільній справі є окремою стадією, основний зміст якої складають дії судді щодо перевірки, до початку процесу, заяви позивача на предмет дотримання ним установлених законом вимог [5, с. 63].

В.Ф. Борисова також обґрунтовує позицію, за якою «стадія порушення цивільного судочинства – це самостійна стадія цивільного процесу, яка являє собою систему процесуальних дій суду і зацікавленої особи щодо здійснення їхніх прав і обов'язків, що становлять зміст цивільних процесуальних правовідносин і спрямовані на реалізацію права на звернення до суду та забезпечення своєчасного і правильного розгляду цивільної справи» [3, с. 7–8]. Такої ж думки дотримуються і процесуалісти С.Ю. Баранов [1, с. 567–568], Е.П. Войтович [4, с. 14], Г.М. Москалевич [7, с. 8], Н.Й. Івуть [6, с. 148], В.Г. Тихиня [9, с. 16].

Водночас А.В. Чекмарьова обґрунтовує інший погляд на вищевказану наукову проблему, згідно з яким відкриття провадження та підготовка справи до судового розгляду не вважаються самостійними стадіями і розглядаються як складові елементи першої стадії цивільного процесу – судочинства по справі в суді першої інстанції [14, с. 43].

Як бачимо, в даному питанні науковці до цього часу не дійшли до «єдиного знаменника». Водночас, досліджуючи стадію відкриття провадження у справі про скасування рішення третейського суду, доцільно визначитись із її правовою природою.

Н.Л. Бондаренко-Зелінська сформулювала систему ознак, які характеризують сукупність процесуальних дій як певну стадію цивільного процесу, і до яких ученою віднесені такі: 1) характер процесуальної мети, юридичні наслідки, специфіка послі-

довності та взаємозумовленості стадій; 2) структура; 3) завершеність; 4) чіткі логіко-часові межі (момент початку і закінчення); 5) специфіка прояву в межах конкретної стадії процесуальних принципів [2, с. 8].

Якщо проаналізувати процес відкриття провадження в цивільній справі про скасування рішення третейського суду в розрізі наведених рис стадійності, то можна помітити, що він має мету – надання заяви, складеній за формою і змістом відповідно до ст. 455 ЦПК України, легітимності у сфері судочинства та визнання судом того факту, що особа скористалася суб'єктивним правом на звернення, а також наслідок – виникнення між заявником і судом цивільних процесуальних правовідносин та їх подальший розвиток. Загальною метою даної стадії, безумовно, є подальший розгляд поданої заяви та вирішення по суті цивільної справи.

Структуру досліджуваної стадії можна охарактеризувати як сукупність передбачених процесуальним законодавством послідовних дій суду, які мають свій початок – визначення Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою судді для розгляду поданої заяви і передача йому відповідних матеріалів та кінець – постановлення однієї з передбачених ст. 185, 186, 187 ЦПК України видів ухвали, яка має певні правові наслідки для суду, заявника та інших учасників (ухвала про відкриття провадження у справі) або лише для заявника (ухвали про залишення заяви без руху або про повернення заяви чи відмову у відкритті провадження у справі). При цьому законом встановлені й часові межі вирішення суддею питання про відкриття провадження у справі або про відмову у відкритті провадження – не пізніше п'яти днів (ч. 1 ст. 187 ЦПК) із дня надходження заяви до суду або закінчення строку, встановленого для усунення недоліків, та не пізніше наступного дня після отримання судом у порядку, передбаченому частиною восьмою цієї статті, інформації про місце проживання (перебування) фізичної особи відповідача (ч. 1 ст. 187 ЦПК України).

Таким чином, відкриття провадження в цивільній справі про скасування рішення третейського суду є окремою стадією цивільного процесу, оскільки має всі риси стадійності.

Вирішуючи питання про відкриття провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, компетентний суд повинен оцінити наявність чи відсутність підстав для відкриття провадження у справі.

Більшість них випливають із частини першої ст. 186 ЦПК України, що регулює загальні положення про відмову у відкритті провадження в цивільній справі. Разом із тим окремо законодавцем передбачено положення виключно для інституту оскарження рішень третейських судів, що пов'язане з нормою п. 7 ч. 2 ст. 455 ЦПК України, згідно з якою у заяві про скасування рішення третейського суду має бути зазначена підстава для оскарження і скасування рішення третейського суду.

Якщо заява про скасування рішення третейського суду обґрунтована підставою, не передбаченою чинним законодавством, то за логікою ч. 8 ст. 454 ЦПК

України вона не може бути взагалі розглянута судом. З цього випливає, що відповідно й особа, яка подала таку заяву, не має права на судовий захист своїх прав. Водночас не виключено, що особа без юридичної освіти, майнове становище якої не дозволяє їй отримати кваліфіковану правову допомогу фахівця щодо складання вищевказаного процесуального документа, може вказати підставу до скасування рішення третейського суду за власним формулюванням її змісту, яке виявиться відмінним від того, що закріплено в ст. 458 ЦПК України та ч. 3 ст. 51 Закону України «Про третейські суди».

Зокрема, ухвалою Новозаводського районного суду м. Чернігів, постановленою 27.01.2016 року в цивільній справі № 751/921/16-ц заявнику було відмовлено у відкритті провадження у справі про скасування рішення Постійно діючого Третейського суду при Всеукраїнській громадській організації «Всеукраїнський фінансовий союз» від 17.12.2013 року з тих підстав, що вказана позивачем підстава для оскарження рішення третейського суду (неналежне повідомлення учасників третейського розгляду про слухання справи у третейському суді) не є законодавчо визначеною підставою для цього [12]. Переглядаючи вищевказану справу та скасовуючи ухвалу суду першої інстанції, Апеляційний суд Чернігівської області зазначив, що оскаржуваним рішенням третейського суду було стягнуто у третейському порядку заборгованість за споживчим кредитом, тобто з порушенням правил підвідомчості, а це у свою чергу (згідно з чинним на той час п. 1 ч. 2 ст. 389-5 ЦПК України) є самостійною підставою до скасування такого рішення. Суддя першої інстанції, відмовляючи у відкритті провадження, не звернув на дану обставину уваги і не з'ясував, який саме кредит був наданий відповідачу, а тому його висновок судом апеляційної інстанції було визнано передчасним і таким, що не ґрунтується на вимогах закону [11].

Аналогічної помилки припустився і Бабушкінський районний суд м. Дніпропетровська під час розгляду цивільної справи № 200/3307/15. Не дослідивши належним чином зміст заяви про скасування рішення третейського суду, в якій підставою було вказано, що стягнення в третейському порядку заборгованості за споживчим кредитом суперечить законодавству України, суд першої інстанції постановив ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі, яка в подальшому була скасована Апеляційним судом Дніпропетровської області [10].

Безумовно, норма ч. 8 ст. 454 ЦПК України щодо відмови у відкритті провадження у справі з інших підстав, ніж ті, що передбачені законом, прийнята з метою економії процесуального часу суду та зменшення навантаження на судову систему нашої держави. Водночас, як бачимо, на практиці дана норма може слугувати засобом для формальної відмови у відкритті провадження у справі і позбавлення можливості заявникам захистити свої права. Крім того, на нашу думку, таке положення містить у собі істотний недолік.

Якщо звернутись до структури норм ЦПК України, що регулюють досліджуваний нами інститут, то

можна помітити, що статтю ст. 458 «Підстави для скасування рішення третейського суду» розміщено після статті ст. 457 «Судовий розгляд справи». При цьому згідно з ч. 3 ст. 457 ЦПК України суд установлює наявність або відсутність підстав для скасування рішення третейського суду під час розгляду справи в судовому засіданні. Таким чином, відмовляючи у відкритті провадження у справі через те, що рішення третейського суду оскаржено з підстав, не передбачених законом, суддя в такому випадку поза стадією судового розгляду справи фактично приймає рішення по суті заявлених вимог.

Згідно з ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судову стрію і статус суддів» доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України. Як зазначив у своєму рішенні від 25 грудня 1997 року Конституційний Суд України, відмова суду в прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене [8]. Отже, керуючись вищевказаним роз'ясненням, можна дійти такого висновку: якщо заявник у своїй заяві вказав підставу для оскарження і скасування рішення третейського суду, виконавши таким чином вимоги щодо форми і змісту даного процесуального документа, передбачені п. 7 ч. 2 ст. 455 ЦПК України, то відмова у відкритті провадження у справі буде незаконною.

З урахуванням вищевикладеного, вважаємо, що норма ч. 8 ст. 454 ЦПК України потребує уточнення шляхом виключення з її змісту словосполучення «а також у разі якщо рішення третейського суду оскаржено з підстав, не передбачених законом».

Стадію підготовки справи про оскарження рішення третейського суду до розгляду регламентує стаття 456 ЦПК України. На даній стадії суд до початку розгляду справи, за клопотанням будь-кого з учасників судового розгляду або з власної ініціативи може запитати у третейського суду необхідні матеріали справи, що стосуються підстав для скасування рішення третейського суду. Витребувані матеріали направляються до суду протягом п'яти днів із дня надходження такої вимоги. Слід зауважити, що дана норма є більш прогресивною у порівнянні з положеннями ст. 389-3 ЦПК України в попередній редакції, яка не передбачала права суду на прояв ініціативи в разі витребування матеріалів від третейського суду, що могло ускладнити розгляд справи.

Аналіз змісту статті ст. 456 ЦПК України дозволяє зробити висновок, що вона регламентує лише певні виключення щодо вищевказаної стадії цивільного судочинства, а підготовка справи до розгляду в досліджуваній нами категорії справ здійснюється за загальними правилами, передбаченими главами 1–4 Розділу III ЦПК України. Водночас, якщо в ч. 5 ст. 457 ЦПК України визначено порядок розгляду справи про оскарження рішення третейського суду за правилами, встановленими для розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження, з особливостями, вста-

новленими розділом VIII, то, на нашу думку, доповнення статті 456 ЦПК України положенням такого змісту: «підготовка справи про оскарження рішення третейського суду до розгляду здійснюється за правилами, встановленими для підготовки до розгляду справи судом першої інстанції, з особливостями, встановленими цією главою» сприяло б гармонізації норм та утвердженню принципу правової визначеності в процесуальному законодавстві.

Кожна стадія судового розгляду, крім визначеного законодавцем кола завдань, виконання яких є необхідним для констатації її завершеності та переходу до наступної стадії, має також і свою, притаманну лише їй мету, яка досягається через реалізацію попередніх складників.

Так, стаття 197 ЦПК України врегулює проведення підготовчого судового засідання, метою якого є з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи. Разом із тим вказані норми не застосовуються під час розгляду справ про оскарження рішень третейських судів, оскільки такі справи розглядаються за правилами, встановленими для розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження, а відповідно до абзацу 2 ч. 3 ст. 279 підготовче засідання під час розгляду справи в порядку спрощеного провадження не проводиться.

У практиці розгляду цивільних справ, як правило, суд запитував кожную зі сторін про відмову від позову чи його визнання на попередньому судовому засіданні, а щодо укладення мирової угоди – головуючий інформував учасників судового розгляду про наявність у них такого процесуального права. Пасивність суду у врегулюванні спору до судового розгляду можна частково виправдати тим, що за своєю суттю мирова угода є договором і, як слушно зазначає Є.О. Ятченко, «після укладення та затвердження мирової угоди між сторонами спору виникають договірні правовідносини, реалізація яких виходить за межі судового розгляду» [16, с. 42]. Разом із тим, на нашу думку, укладення мирової угоди є найбільш вигідним та бажаним підсумком будь-якої справи про скасування рішення третейського суду.

Як свого часу зазначив М.М. Ясинок, примирні процедури та їх закінчення мировою угодою є результативнішими, аніж протистояння чи судовий процес [15, с. 52]. Такий підхід на сьогодні отримав визнання на законодавчому рівні, у зв'язку з чим до чинного Цивільного процесуального кодексу України було включено главу 4 розділу III, що визначає порядок врегулювання спору за участю судді.

Укладаючи між собою будь-який цивільний правочин, його сторони тим самим юридично засвідчують певний рівень довіри до свого контрагента. Укладення третейської угоди щодо вирішення спорів, які можуть виникнути у процесі виконання такого договору, є ще одним підтвердженням реального

рівня довіри учасників правовідносин та бажання під час виникнення конфліктів у подальшому зберегти взаємини на первинному рівні, адже в цьому разі контрагенти погоджуються не лише на розгляд справи третейським судом, а й на добровільне виконання будь-якого його рішення. Таким чином, наявність третейської угоди чи третейського застереження в договорі свідчить про визначення її сторонами пріоритету мирного врегулювання спорів перед вирішенням їхніми органами державної судової влади.

Звідси випливає, що під час звернення однієї зі сторін третейської угоди із заявою про скасування рішення третейського суду державному суду слід докласти всіх зусиль для того, щоб спір між учасниками правовідносин було вирішено з мінімальним застосуванням механізмів державного примусу.

З огляду на вказане вбачається доцільним посилення ролі суду в сприянні даному процесу. З метою примирення суд повинен з'ясувати позицію заявника щодо причин добровільного невиконання рішення третейського суду, і чи є для цього інші причини, крім тих, що вказані в заяві про скасування такого рішення. Доцільним буде також закріпити обов'язок головуючого роз'яснити наслідки невиконання рішення суду, а також розглянути запровадження на законодавчому рівні можливості для сторін щодо застосування процедури врегулювання спору за участю судді у справах про оскарження рішень третейських судів.

Висновки і пропозиції. Відкриття провадження у справах про оскарження рішень третейських судів є окремою стадією цивільного судочинства, в ході якої реалізуються його завдання щодо ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав чи інтересів фізичних осіб та юридичних осіб. Водночас особа може бути позбавлена права на такий захист через відмову суду у відкритті провадження у справі за її заявою, яка містить неточні формулювання підстав оскарження третейського рішення. Такий підхід, а також вирішення судом питання про обґрунтованість вимог зацікавленої особи поза стадією розгляду справи по суті вважаємо неприйнятним, у зв'язку з чим пропонуємо виключити з ч. 8 ст. 454 ЦПК України словосполучення «а також у разі якщо рішення третейського суду оскаржено з підстав, не передбачених законом».

Крім вказаного, слід відзначити, що третейське судочинство за своєю сутністю має компромісний характер. Поряд із тим розгляд справ про оскарження рішень третейських судів у порядку спрощеного провадження значно звужує можливості сторін для пошуку компромісу через застосування процедури врегулювання спору за участю судді чи укладання мирової угоди. Розширення можливостей реалізації примирних процедур на стадії підготовки справи до розгляду, на нашу думку, створювало б умови для уникнення подальшого судового розгляду та можливого примусового виконання третейського рішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранов С.Ю. Возбуждение дела по Гражданскому процессуальному кодексу и Кодексу административного судопроизводства Российской Федерации: действие следственного начала. *Ученые записки Казанского университета. Серия «Гуманитарные науки»*. 2016. Т. 158. Кн. 2. С. 567–575.
2. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Підготовка цивільних справ до судового розгляду як стадія цивільного процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 23 с.
3. Борисова В.Ф. Возбуждение гражданского судопроизводства : автореф. дисс. ... канд. юр. наук. Саратов, 2009. 26 с.
4. Войтович Е.П. Гражданский процесс : учебное пособие. Новосибирск : издательство СибАГС, 2014. 229 с.
5. Дузінкевич Т.І. Повноваження суду першої інстанції цивільної юрисдикції : дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2015. 279 с.
6. Ивуть Н.И. Возбуждение гражданского дела в суде первой инстанции: понятие и сущность. *Управление в социальных и экономических системах* : материалы XXIV международной научно-практической конференции (Минск, 14 мая 2015 г.). Минск : Минский университет управления, 2015. С. 147–149.
7. Москалевич Г.Н. Основные подходы к определению стадий гражданского судопроизводства. *Вестник-экономист ЗАБГУ: электронный научный журнал*. 2015. № 10. С. 1–15. URL: http://vseup.ru/static/articles/Moskalevich_1.pdf (дата звернення: 18.09.2019).
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9зп/1997. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/v009p710-97> (дата звернення: 18.09.2019).
9. Тихиня В.Г. Гражданский процесс : учебник. 2-е изд., перераб. Минск : ТетраСистемс, 2013. 496 с.
10. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 02.07.2015 р., судова справа № 200/3307/15. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46084855> (дата звернення: 18.09.2019).
11. Ухвала Апеляційного суду Чернігівської області від 01.03.2016 р., судова справа № 751/921/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56248210> (дата звернення: 18.09.2019).
12. Ухвала Новозаводського районного суду м. Чернігова від 27.01.2016 р., судова справа № 751/921/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55305787> (дата звернення: 18.09.2019).
13. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. (в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р.). *ВВР*. 2017. № 48. Ст. 436.
14. Чекмарева А.В. Подготовительные процедуры в гражданском процессе : дисс. ... д-ра. юрид. наук. Саратов, 2015. 438 с.
15. Ясинок М.М. Мирова угода у цивільному судочинстві: історико-правовий аспект та перспективи розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 46–52.
16. Ятченко Є.О. Укладення мирової угоди під час здійснення судочинства та у виконавчому провадженні. *Судова апеляція*. 2015. № 4 (41). С. 41–48.